

УДК [37.015.31:008]:7.071.1(477)»18/19»
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2025-110-6>

ВИКОРИСТАННЯ СПАДЩИНИ УКРАЇНСЬКИХ ХУДОЖНИКІВ СЕРЕДИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ У ФОРМУВАННІ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ: ОБІЗНАНОСТІ ТА САМОВИРАЖЕННЯ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ

Фальченко Владислава Ігорівна,
аспірантка, викладачка кафедри педагогіки та психології дошкільної
та початкової освіти

Херсонський державний університет

vfalchenko@ksu.ks.ua

orcid.org/0009-0005-8441-3957

Мета: визначити педагогічний потенціал творчої спадщини українських художників середини ХІХ – початку ХХ століття для розвитку ключових культурних компетентностей здобувачів освіти, зокрема формування обізнаності та здатності до самовираження у сфері культури через інтеграцію мистецьких творів у навчальний процес.

Методи: під час проведення дослідження, були використані такі методи, як: аналіз, для детального вивчення персоналій українських художників середини ХІХ – початку ХХ століття; історичний метод був використаний для збору даних для розуміння освітнього, культурного середовища українського суспільства середини ХІХ – початку ХХ століття; синтез був використаний для об'єднання інформації й формулювання результатів дослідження.

Результати: було проаналізовано такі персоналії українських художників, як О. К. Богомазов, М. І. Мурашко, О. О. Мурашко, В. Г. Кричевський, Ф. Г. Кричевський, П. І. Холодний, М. І. Жук періоду середини ХІХ – початку ХХ століття; розглянуто вплив цих персоналій на освіту тогочасної України та на формування національної ідентичності українського народу; розібрано освітню, мистецьку спадщину представлених українських художників та наведено конкретні приклади робіт, які можна використовувати для формування культурних мистецьких компетентностей здобувачів у освітньому процесі.

Висновки. Інтеграція творів образотворчого мистецтва в освітній процес сприяє формуванню мистецької та культурної компетентностей, патріотичних цінностей і творчого самовираження. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах сучасної боротьби за національну ідентичність, коли культурна спадщина України перебуває під загрозою.

Ключові слова: культурні компетентності, мистецькі компетентності, самовираження, культура, мистецтво, творчість, інтеграція, обізнаність.

UTILIZING THE LEGACY OF UKRAINIAN ARTISTS OF THE MIDDLE 19TH TO EARLY 20TH CENTURY IN DEVELOPING KEY COMPETENCES: CULTURAL AWARENESS AND SELF-EXPRESSION

Falchenko Vladyslava Ihorivna,
PhD student, Lecturer at the Department of Pedagogy and Psychology
of Preschool and Primary Education

Kherson State University

vfalchenko@ksu.ks.ua

orcid.org/0009-0005-8441-3957

Purpose: To identify the pedagogical potential of the creative legacy of Ukrainian artists of the mid-19th to early 20th century in developing key cultural competences among learners—particularly cultural awareness and the ability for self-expression – through the integration of artistic works into the educational process.

Methods: this research employed the following methods: analysis – for an in-depth study of the biographies and creative contributions of Ukrainian artists from the middle 19th to early 20th century; historical method – to collect data on the educational and cultural environment in Ukraine during the specified period; synthesis – to integrate information and formulate conclusions based on the study.

Results. The study analyzed the works and educational contributions of Ukrainian artists such as O. K. Bohomazov, M. I. Murashko, O. O. Murashko, V. H. Krychevsky, F. H. Krychevsky, P. I. Kholodny, and M. I. Zhuk. Their influence on the education system of their time and their role in shaping Ukrainian

national identity were explored. The research examined their artistic and educational heritage and identified specific artworks that can be effectively used in the educational process to cultivate learners' artistic and cultural competences.

Conclusions. Integrating works of visual art into the educational process contributes to the development of artistic and cultural competences, patriotic values, and creative self-expression. This issue is particularly significant today, as Ukraine continues to fight for its national identity, while its cultural heritage remains under threat. Therefore, future educators must be equipped with the skills to incorporate national art into the curriculum as a means of shaping students' aesthetic appreciation and cultural consciousness.

Keywords: *cultural competences, artistic competences, self-expression, culture, art, integration, conversance.*

Вступ. В буремних умовах сьогодення, одним з найважливіших завдань для педагогів усіх освітніх рівнів та спрямувань є збереження національної, культурної ідентичності в Україні через процеси навчання і виховання здобувачів освіти, плекання та відродження українських традицій, виховання поваги до культурних надбань, символів, етнічних особливостей нашого народу. Окрім знань які стосуються фахових дисциплін або дисциплін загального циклу навчання, завданням педагогів сучасності є також ознайомлення вихованців, учнів і студентів із всесвітньо відомими діячами в сфері мистецтва та культури, їх творчістю. Не менш важливим завданням є транслювання здобувачам освіти знань, які стосуються культурної мистецької спадщини українського народу. Ці завдання можливо реалізувати через приклади й персоналії дотичні до образотворчого мистецтва. Вивчаючи спадщину українських художників середини XIX – початку XX століття, їх історію та життєвий шлях, існує можливість не лише поповнити обсяг знань здобувачів освіти про історичний період XIX – XX століття та місце України в ньому, а й набути необхідні для гармонійного формування особистості культурні та мистецькі компетентності.

Актуальність дослідження зумовлена сучасними тенденціями в освіті, зокрема активним впровадженням інтегративних підходів, таких як STEAM-освіта, що передбачають органічне поєднання науки, технологій, інженерії, мистецтва та математики задля формування креативного, критично мислячого й міждисциплінарно підготовленого здобувача освіти.

Сучасна освітня галузь ставить перед майбутніми педагогами вимоги, які безпосередньо торкаються сфери культури та мистецтва. У законі України «Про освіту» зазначається, що: «Педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники зобов'язані: постійно підвищувати свій професійний і загальнокультурний рівні та педагогічну майстерність; виховувати у здобувачів освіти повагу до державної мови та державних символів України, національних, історичних, культурних цінностей України, дбайливе ставлення до історико-культурного надбання України та навколишнього природного середовища; формувати у здобувачів освіти прагнення до взаєморозуміння,

миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами;...» (Закон України «Про освіту», 2017: 380). Дані обов'язки мають викладачі дошкільної та початкової освіти. У професійному стандарті «Вчитель закладу загальної середньої освіти», в тому числі й початкової школи, до основних функцій викладача належать наступні: формування в здобувачів освіти, громадянської активності та стійкості, патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, державної мови; формування української національної і громадянської ідентичності, готовності до захисту незалежності й територіальної цілісності України, конституційних засад державного ладу, національних інтересів і суспільно-державних (національних) цінностей України; тощо» (Вчитель закладу загальної середньої освіти, 2024: 6–33). Здобуття культурної та мистецької компетентностей є обов'язковою складовою гармонійного розвитку особистості на всіх освітніх рівнях (мистецькі та культурні компетентності присутні в програмі дошкільної освіти «Дитина», типових освітніх програмах для початкової освіти О. Я. Савченко та Р. Б. Шияна і та ін.) (Савченко, Шиян, 2022: 2–67, 5–66.).

Сучасні тенденції освіти (такі як STEAM-освіта) передбачають інтеграцію мистецтва, у тому числі й образотворчого, в освітній процес. У Канаді була розроблена програма «The Art of Seeing», яка орієнтована на розвиток емпатії і когнітивних здібностей студентів (Grierson, Halgren, Tan, Zazulak, 2015: 69–73), а в Ірландії був реалізований проект, який комбінував технологічні інновації з елементами образотворчого мистецтва для підвищення творчих здібностей учнів (Terreni, 2016: 50–60). Подібні дослідження демонструють позитивний вплив інтеграції образотворчого мистецтва в різні дисципліни загального циклу, такі як: математика, природознавство, тощо. У результатах одного з досліджень зазначалося, що група учнів, де відбувалась інтеграція образотворчого мистецтва на заняттях з математики, краще розуміли навчальний матеріал, швидше засвоювали інформацію і демонстрували покращені результати навчання, навідину від групи учнів, де інтеграції образот-

ворчого мистецтва не відбувалося (Brezovnik, 2015: 11–30). Отже, із допомогою прикладів образотворчого мистецтва можливо не лише сформувати культурні, мистецькі компетентності учнів, але й урізноматініти навчальний процес та поліпшити когнітивні здібності.

Важливою складовою засвоєння культурних і мистецьких компетентностей є образотворче мистецтво, яке включає в себе зразки матеріальної спадщини всіх історичних періодів. Від виробів з золота скіфських племен до абстрактного живопису сучасних українських художників – усе це є культурним надбанням образотворчого мистецтва України.

У різноманітні епох неможливо оминати початок XIX – середину XX століття, коли український народ активно вів боротьбу за власну державність, у намаганні здобути незалежність від російського царського уряду. Даний історичний період був просякнутий національною боротьбою і відомий такими мистецькими персоналіями, як: О. К. Богомазов, М. І. Мурашко, О. О. Мурашко, В. Г. Кричевський, Ф. Г. Кричевський, П. І. Холодний, М. І. Жук та інші. Усі вони зробили неоціненний вклад у мистецьку спадщину та культуру українського народу.

Наприклад, Ф. Г. Кричевський був великим прихильником сюжетів, які зображували мешканців українських сіл, їхнє життя, побут, традиції, про що свідчили такі творчі роботи художника, як: «Наречена» (Кричевський, 1910), де художник показав обряди дівчини-нареченої до початку весілля, або триптих «Життя» (Кричевський, 1927) на якому зображені представники простого українського люду та періоди їхнього життя від першого кохання, юності і до старості, смерті, скорботи. Ознайомлюючись із спадщиною Ф. Г. Кричевського, майбутні педагоги зможуть відчутти атмосферу буденності українського села, побачать приклади звичаїв, ритуалів і обрядів наших предків, що є важливим аспектом формування культурних, мистецьких компетентностей.

У свою чергу, брат Ф. Г. Кричевського – В. Г. Кричевський, став автором національного символу – герба УНР (Української народної республіки), українського тризуба, який став прообразом для сучасної державної символіки (Кричевський, 1918). Вивчення національних символів України є обов'язковим компонентом освіти в початковій школі сьогодення. На замовлення М. С. Грушевського, В. Г. Кричевський зробив візуальне оформлення для «Ілюстрованої історії України» (Кричевський, 1912), популярного видання для всіх вікових категорій і верств населення.

Інший видатний художник середини XIX – початку XX століття О. О. Мурашко, окрім того, що займався громадською, просвітницькою, мистецькою, професійно-освітньою діяльністю, став відомим завдяки своїй роботі

«Похорон кошового отамана» (Мурашко, 1900), де зображений історичний момент поховання кошового отамана Запорізької Січі, який супроводжувався голосінням (дохристиянським ритуалом, що належав до обряду поховання) (Слобожаніна, Український інститут національної пам'яті: Перший український європеєць). Робота О. О. Мурашка «Селянська родина» (Мурашко, 1914) також була натхненна різнобарвністю побуту та звичаїв українського села (Багрій, 2024).

Важливою складовою формування культурної, мистецької компетентностей для майбутніх педагогів є також знання про мистецьку спадщину художників регіону, області, населеного пункту у якому проживають викладачі та навчаються учні. Серед мистецьких постатей тогочасної Херсонської губернії, можна відзначити наступні: М. Л. Скадовський «Віолончеліст перед концертом» (Скадовський, 1889), К. К. Костанді «У люди» (Костанді, 1885), які присвятили власну творчість сюжетним роботам, у яких демонстрували тогочасний побут (світський і не тільки); М. І. Жук, визначний своєю роботою з казковим сюжетом «Казка. Хоровод жуків» (Жук, 1914) та іншими живописними творами (Дяченко, Херсонський обласний художній музей імені Олексія Шовкуненка); О. О. Шовкуненко, який присвятив велику кількість мистецьких робіт зображенню краєвидів Херсона, природи Херсонщини, на честь якого був названий Херсонський обласний художній музей написав роботу «На Дніпрі. В плавнях. Херсон» (Шовкуненко, 1914) (Дяченко, Херсонський обласний художній музей імені Олексія Шовкуненка). Ознайомившись з творчими посталями та їх творами, здійснивши аналіз наочностей, майбутні викладачі закладів освіти зможуть не тільки поглибити знання про різні історичні епохи, про рідний край, але й будуть здатні до творчого самовираження у власній педагогічній діяльності.

Висновки. Знання історії, мистецької, культурної спадщини рідного краю позитивно впливатиме на особистісний розвиток кожного майбутнього викладача початкової та дошкільної освіти. Інтеграція творів образотворчого мистецтва в освітній процес не лише сприятиме формуванню культурної, мистецької компетентностей в здобувачів освіти, але й виховуватиме в них почуття любові та поваги до Батьківщини, гордість за здобутки в сфері культури власного народу, створить підґрунтя для особистого творчого самовираження. Важливо приділяти увагу не лише мистецькій спадщині кожного історичного періода України загалом, але й локальним історіям та персоналіям, що є характерними для кожного населеного пункту, області, регіону. Особливого значення це набуває в сьогоденні, коли український народ бореться за свободу

й незалежність власної держави, бореться за збереження культури та національної ідентичності, коли матеріальна мистецька спадщина розкрадається та знищується. І попри це, майбутні педагоги, викладачі, усвідомлюючи значущість національного культурного надбання, мають володіти здатністю інтегрувати мистецьку спадщину в освітній процес (через демонстрацію, ілюстрацію наочностей з прикладами робіт художників, позааудиторну роботу, тощо), сприяючи формуванню в здобувачів освіти ціннісного ставлення до культури, розвитку естетичного смаку та навичок самовираження через творчість.

Існує можливість використовувати твори українських художників в інтегративному підході STEAM-освіти. е поєднання сприяє не лише розвитку естетичного смаку та творчого мислення здобувачів освіти, а й формуванню глибшого розуміння історико-культурного контексту, національної ідентичності та ціннісного ставлення до мистецької спадщини. Інтеграція образотворчого мистецтва у міждисциплінарний освітній простір дозволяє педагогам ефективно поєднувати науку й культуру, посилюючи мотивацію до навчання, критичне та креативне мислення. Твори українських митців середини XIX – початку XX століття можуть слугувати не лише змістовим матеріалом, а й засобом формування ключових культурних і мистецьких компетентностей, що відповідає викликам сучасної освіти в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Багрій. О. Ми з України: Що треба знати про художника Олександра Мурашка. 2024. URL: <https://vogue.ua/article/culture/art/mi-z-ukrajini-shcho-treba-znati-pro-hudozhnika-oleksandra-murashka-52584.html> (дата звернення: 08.04.2025)
2. Беленька Г., Богиніч О., Богданець-Білоskalенко І. [та ін.]. Дитина: освітня програма для дітей віком від 2 до 7 років. Київ. 2016. С. 21–291. URL: <https://f.osvita.city/file/35/osvitnya-programa-ditina-nmc.pdf> (дата звернення: 07.04.2025).
3. Вчитель закладу загальної середньої освіти. [Чинний від 29.08.2024]. 2024 С. 6– 33. URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/646-ilovepdf_merged.pdf (дата звернення: 08.04.2025).
4. Дяченко В. «Херсонська колекція» як частина художньої спадщини Михайла Жука. – Херсон: Херсонський обласний художній музей імені Олексія Шовкуненка. URL: <https://artmuseum.ks.ua/hersonska-kolektsiya-yak-chastina-hudozhnoyi-spadshhini-mihajla-zhuka> (дата звернення: 09.04.2025).
5. Дяченко В. Херсон у творчості О. О. Шовкуненка. – Херсон: Херсонський обласний художній музей імені Олексія Шовкуненка. URL: <https://artmuseum.ks.ua/herson-u-tvorchosti-o-o-shovkunenka> (дата звернення: 09.04.2025).
6. Жук М. Казка. Хоровод жуків [Живопис]. 1914. – Херсон: Херсонський обласний художній музей імені Олексія Шовкуненка. URL: <https://artmuseum.ks.ua/herson-u-tvorchosti-o-o-shovkunenka> (дата звернення: 09.04.2025).
7. Костанді К. У люди [Живопис]. 1885. – Київ: Національний художній музей України. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kostandi_Kyriak_Among_the_People1885.jpg (дата звернення: 10.04.2025).
8. Кричевський В. Герб УНР [Графіка]. 1918. – Київ: Інститут рукопису НБУВ. URL: https://savchook.com/wp-content/uploads/2020/05/Vybrane_Krych_2.pdf?srltid=AfmBOorIHdMv2wirE0qMMJfKEJXKvGw8YSvERYwId5CUR7H0EWfCeIDP (дата звернення: 09.04.2025).
9. Кричевський В. Ілюстрована історія України [Графіка]. 1912. – ВУФКУ. URL: <https://vufku.org/names/vasyi-krychevskiy/> (дата звернення: 09.04.2025).
10. Кричевський Ф. Наречена [Живопис]. 1910. – Київ: Національний художній музей України. URL: <https://www.wikiart.org/uk/fedir-krychevskiy/narechena-1910> (дата звернення: 10.04.2025).
11. Кричевський Ф. Триптих Життя [Живопис]. 1927. – Київ: Національний художній музей України. URL: <https://www.wikiart.org/uk/fedir-krychevskiy/zhyttya-triptikh-simya-1927> (дата звернення: 10.04.2025).
12. Мурашко О. Похорон кошового отамана [Живопис]. 1900. – Київ: Національний художній музей України. URL: <https://www.wikiart.org/uk/murashko-oleksandr-oleksandrovich/pokhovannya-koshovo-go-otamana-1900> (дата звернення: 11.04.2025).
13. Мурашко О. Селянська родина [Живопис]. 1914. – Київ: Національний художній музей України. URL: <https://www.wikiart.org/uk/murashko-oleksandr-oleksandrovich/selyanska-rodina-1914> (дата звернення: 11.04.2025).
14. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 4250-IX // Голос України. – 380 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 08.04.2025).
15. Савченко О. Типова освітня програма (1–2 клас). [Чинна від 12.08.2022 № 743-22]. С. 2–67. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Savchenko.pdf> (дата звернення: 30.03.2025).
16. Скадовський М. Віолончеліст перед концертом [Живопис]. 1889. – Херсон: Херсонський обласний художній музей імені Олексія Шовкуненка. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Skadovsky_003.jpg (дата звернення: 05.05.2025).
17. Слобожаніна Н. Український інститут національної пам'яті: Перший український європеєць. URL: <https://old.uinp.gov.ua/news/pershii-ukrainskii-evropeets> (дата звернення: 09.04.2025).
18. Шиян Р. Типова освітня програма (1-2 клас). [Чинна від 12.08.2022 №743-22]. С. 5– 66. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Shyyan.pdf> (дата звернення: 30.03.2025).
19. Шовкуненко О. На Дніпрі. В плавнях. Херсон [Живопис]. 1914. – Херсон: Херсонський обласний художній музей імені Олексія Шовкуненка. URL: <https://artmuseum.ks.ua/herson-u-tvorchosti-o-o-shovkunenka> (дата звернення: 05.05.2025).
20. Brezovnik A. The Benfits of Fine Art Integration into Mathematics in Primary School.(2015), FOCUS,

vol. 5, № 3. С. 11–30. URL: <https://files.eric.ed.gov/full-text/EJ1128967.pdf> (дата звернення: 15.05.2025).

21. Furlong T., Griffin L., Liston M., M. Morrin. A. Integrating Data Science and the Internet of Things Into Science, Technology, Engineering, Arts, and Mathematics Education Through the Use of New and Emerging Technologies. (2022), *Frontiers in Education*. С. 1–19. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/education/articles/10.3389/feduc.2022.757866/full> (дата звернення 15.05.2025).

22. Terreni L. Visual Arts Education for Young Children in Aotearoa New Zealand. (2016), *Journal of childhood studies*, vol. 41, № 4. С. 50–60. URL: https://www.researchgate.net/publication/319296887_Visual_Arts_Education_for_Young_Children_In_Aotearoa_New_Zealand (дата звернення: 15.05.2025).

23. Grierson L. M. E., Halgren C., Tan M., Zazulak J. The impact of an arts-based programme on the affective and cognitive components of empathic development. (2015), С. 69–73. URL: <https://mh.bmj.com/content/medhum/41/1/69.full.pdf> (дата звернення: 15.05.2025).

REFERENCES:

1. Bagriy. O. (2024). Mi z Ukrainy: Shcho treba znaty pro khudozhnyka Oleksandra Murashka. [We are from Ukraine: What you need to know about the artist Oleksandr Murashko] URL: <https://vogue.ua/article/culture/art/mi-z-ukrajini-shcho-treba-znati-pro-hudozhnika-oleksandra-murashka-52584.html> (data zvernennia: 08.04.2025) [in Ukrainian].

2. Bielenka H., Bohinich O., Bohdanets-Biloskalenko I. [ta in.]. (2016). Dytna: osvitnia prohrama dlia ditye vikom vid 2 do 7 rokiv. [Child: educational program for children aged 2 to 7 years] Kyiv. p. 21–291. URL: <https://f.osvita.city/file/35/osvitnya-programa-ditina-nmc.pdf> (data zvernennia: 07.04.2025) [in Ukrainian].

3. Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity. [Chynnyi vid 29.08.2024] (2024). [Teacher of a general secondary education institution. [Actual from 29.08.2024]. p. 6–33. URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/646-ilovepdf_merged.pdf (data zvernennia: 08.04.2025) [in Ukrainian].

4. Diachenko V. «Khersonska kolektsiia» yak chastyna khudozhnioi spadshchyny Mykhaila Zhuka. [«Kherson Collection» as part of the artistic heritage of Mykhailo Zhuk] Kherson: Khersonskyi oblasnyi khudozhnii muzei imeni Oleksiia Shovkunenko. URL: <https://artmuseum.ks.ua/hersonska-kolektsiya-yak-chastyna-hudozhnoyi-spadshhini-mihajla-zhuka> (data zvernennia: 09.04.2025) [in Ukrainian].

5. Diachenko V. Kherson u tvorchosti O. O. Shovkunenko. [Kherson in the work of O. O. Shovkunenko] Kherson: Khersonskyi oblasnyi khudozhnii muzei imeni Oleksiia Shovkunenko. URL: <https://artmuseum.ks.ua/herson-u-tvorchosti-o-o-shovkunenko> (data zvernennia: 09.04.2025) [in Ukrainian].

6. Zhuk M. (1914). Kazka. Khorovod zhukiv [Fairytale. Round dance of beetles] [Zhyvopys]. Kherson: Khersonskyi oblasnyi khudozhnii muzei imeni Oleksiia Shovkunenko. URL: <https://artmuseum.ks.ua/zhuk-kazka> (data zvernennia: 10.04.2025) [in Ukrainian].

7. Kostandi K. (1885). U liudy [Into the people] [Zhyvopys]. Kyiv: Natsionalnyi khudozhnii muzei Ukrainy. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kostandi_Kyriak_Among_the_People1885.jpg (data zvernennia: 10.04.2025) [in Ukrainian].

8. Krychevskyi V. (1918). Herb UNR [Coat of Arms of the UNR] [Hrafika]. Kyiv: Instytut rukopysu NBUV. URL: https://savchok.com/wp-content/uploads/2020/05/Vybrane_Krych_2.pdf?srsltid=AfmBOorIHdM-v2wirE0qMMJfKEJXKvGw8YSvERYwld5CUR7H0EW-fCeIDP (data zvernennia: 09.04.2025) [in Ukrainian].

9. Krychevskyi V. (1912). Iliustrovana istoriia Ukrainy [Illustrated History of Ukraine] [Hrafika]. VUFKU. URL: <https://vufku.org/names/vasyl-krychevskyi/> (data zvernennia: 09.04.2025) [in Ukrainian].

10. Krychevskyi F. (1910). Narechena [The Bride] [Zhyvopys]. Kyiv: Natsionalnyi khudozhnii muzei Ukrainy. URL: <https://www.wikiart.org/uk/fedir-krychevskyi/narechena-1910> (data zvernennia: 10.04.2025) [in Ukrainian].

11. Krychevskyi F. (1927). Tryptykh Zhyttia [Triptych of Life] [Zhyvopys]. Kyiv: Natsionalnyi khudozhnii muzei Ukrainy. URL: <https://www.wikiart.org/uk/fedir-krychevskyi/zhittya-triptykh-simya-1927> (data zvernennia: 10.04.2025) [in Ukrainian].

12. Murashko O. (1900). Pokhoron koshovoho otamana [Burial of a Kish Otaman] [Zhyvopys]. Kyiv: Natsionalnyi khudozhnii muzei Ukrainy. URL: <https://www.wikiart.org/uk/murashko-oleksandr-oleksandrovich/pokhovannya-koshovogo-otamana-1900> (data zvernennia: 11.04.2025) [in Ukrainian].

13. Murashko O. (1914). Selianska rodyna [Peasant Family] [Zhyvopys]. Kyiv: Natsionalnyi khudozhnii muzei Ukrainy. URL: <https://www.wikiart.org/uk/murashko-oleksandr-oleksandrovich/selyanska-rodyna-1914> (data zvernennia: 11.04.2025) [in Ukrainian].

14. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 r. № 4250-IKh // Holos Ukrainy. [On Education: Law of Ukraine dated 05.09.2017 No.4250-IH Voice of Ukraine. [Valid from 25.02.2025]] – 380 p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (data zvernennia: 08.04.2025) [in Ukrainian].

15. Savchenko O. Typova osvitnia prohrama (1–2 klas). [Chynna vid 12.08.2022 № 743-22]. [Savchenko O. Typical educational program (1-2 grades). [Valid from 12.08.2022 No. 743-22]] p. 2– 67. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Savchenko.pdf> (data zvernennia: 30.03.2025) [in Ukrainian].

16. Skadovskyi M. (1889). Violonchelist pered kontsertom [Cellist before a concert] [Zhyvopys]. Kherson: Khersonskyi oblasnyi khudozhnii muzei imeni Oleksiia Shovkunenko. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Skadovsky_003.jpg (data zvernennia: 05.05.2025) [in Ukrainian].

17. Slobozhanina N. Ukrainskyi instytut natsionalnoi pam'iaty: Pershyi ukrainskyi yevropeiets. [Ukrainian Institute of National Remembrance: The First Ukrainian European]. URL: <https://old.uinp.gov.ua/news/pershii-ukrainskii-evropeiets> (data zvernennia: 09.04.2025) [in Ukrainian].

18. Shyyan R. Typova osvitnia prohrama (1–2 klas). [Chynna vid 12.08.2022 №743-22]. [Shiyan R. Typical educational program (grades 1-2). [Valid from 12.08.2022 No. 743-22]. p. 5– 66. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Shyyan.pdf> (data zvernennia: 30.03.2025) [in Ukrainian].

19. Shovkunenko O. (1914). Na Dnippi. V plavniakh. Kherson [On the Dnipro. In the floodplains. Kherson] [Zhyvopys]. Kherson: Khersonskyi oblasnyi khudozhnii muzei imeni Oleksii Shovkunenko. URL: <https://artmuseum.ks.ua/herson-u-tvorchosti-o-o-shovkunenko> (data zvernennia: 05.05.2025) [in Ukrainian].
20. Brezovnik A. (2015). The Benefits of Fine Art Integration into Mathematics in Primary School., FOCUS, vol. 5, № 3. p. 11–30. URL: <https://files.eric.ed.gov/full-text/EJ1128967.pdf> (data zvernennia: 15.05.2025).
21. Furlong T., Griffin L., Liston M., M. Morrin. A. (2022). Integrating Data Science and the Internet of Things Into Science, Technology, Engineering, Arts, and Mathematics Education Through the Use of New and Emerging Technologies. *Frontiers in Education*. p. 1–19. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/education/articles/10.3389/educ.2022.757866/full> (data zvernennia: 15.05.2025).
22. Terreni L. (2016). Visual Arts Education for Young Children in Aotearoa New Zealand. *Journal of childhood studies*, vol. 41, № 4. p. 50–60. URL: https://www.researchgate.net/publication/319296887_Visual_Arts_Education_for_Young_Children_In_Aotearoa_New_Zealand (data zvernennia: 15.05.2025).
23. Grierson L. M. E., Halgren C., Tan M., Zazulak J. (2015). The impact of an arts-based programme on the affective and cognitive components of empathic development. p. 69–73. URL: <https://mh.bmj.com/content/medhum/41/1/69.full.pdf> (data zvernennia: 15.05.2025).

*Стаття надійшла до редакції 30.04.2025.
The article was received 30 April 2025.*